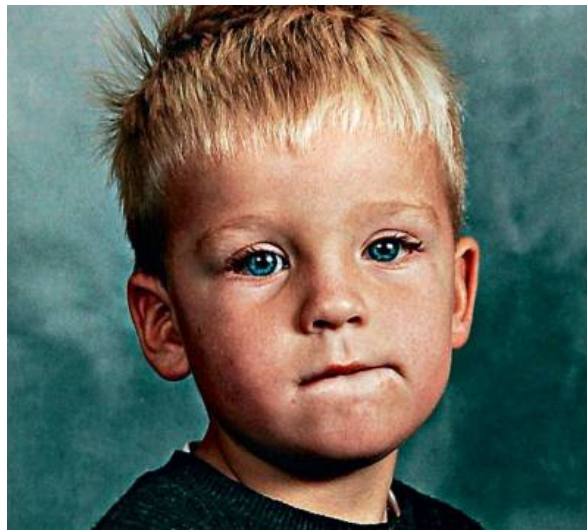

Bachelor i barnevern våren 2017

Vold i nære relasjoner

Grunnleggende kunnskap for arbeid med voldsutsatte barn

Kandidatnummer: 220
Antall ord: 9894
Eksamenskode: BVUD3900

*Høgskolen i Oslo og Akershus, Fakultet for samfunnsvitenskap,
Bachelor i Barnevern*

*Bjørnen sover
bjørnen sover
i sitt lune hi
den er ikke farlig
bare man går varlig
men man kan jo
men man kan jo
aldri være trygg...*

1.0 INNLEDNING	4
1.1 TEMA OG PROBLEMSTILLING	4
1.2 AVGRENSNINGER OG OPPGAVENS OPPBYGGING	5
2.0 HVA ER VOLD	5
2.1 LOVVERKET	6
3.0 OMFANG OG OPPMERKSOMHET	6
3.1 JEG TENKER NOK DU SKJØNNER DET SJØL	7
4.0 TILKNYTNINGSTEORI	8
4.1 TILKNYTNINGSSTILENE	8
4.2 DESORGANISERT TILKNYTNING OG TRAUMER	9
5.0 FORSTÅELSE AV BARN UTSATT FOR VOLD	11
5.1 BARNETS HANDLINGSSTRATEGIER, CAROLINA ØVERLIENS STUDIER	11
5.1.1 Forebygge og dempe	12
5.1.2 Under volden	12
5.1.3 Etter volden	13
5.2 KONSEKVENSER AV VOLD I NÆRE RELASJONER	13
5.2.1 Fysiske skader	13
5.2.2 Overlevelsesstrategier og forsvarsmekanismer	14
5.2.3 Barns hemmeligheter og lojalitet når det forekommer vold i hjemmet	16
5.2.4 Andre konsekvenser av vold	17
6.0 I MØTE MED VOLDSUTSATTE BARN, BARNEVERNTJENESTENS ARBEID	17
6.1 TRAUMEBEVISST OMSORG, DE TRE GRUNNPILARENE	18
6.1.1 Trygghet	19
6.1.2 Relasjon	19
6.1.3 Følelsesregulering	20
6.2 BARNESAMTALEN	22
6.2.1 Når mamma blir annerledes	22
6.2.2 Den dialogiske samtalemotoden, DCM	24
6.3 DILEMMAER I ARBEID MED VOLDSUTSATTE BARN	26
7.0 AVSLUTNING	28
LITTERATURLISTE	29
VEDLEGG	32
SELVVALGT PENSUM – BACHELOROPPGAVE I BARNEVERN	32
SELVVALGT PENSUM - FORDYPNINGSVERKSTED	32
Fylkesnemnd	32
Barn med to hjem – konfliktfulle samværssaker	32

1.0 Innledning

Vold i nære relasjoner er et alvorlig samfunnsproblem som det for mange er vanskelig å ta innover seg. For et barn vil det å vitne til vold, eller være direkte utsatt kunne føre til alvorlige psykiske lidelser, andre alvorlige helseskader, stor grad av utrygghet og i noen tilfeller føre til tap av liv (Barne-, ungdoms-, og familiedirektoratet, 2016). ”Alle” er enige om at barn aldri skal bære på slike opplevelser, men allikevel er omfanget stort.

Barneverntjenesten er en av de etatene som innenfor sitt virksomhetsområde skal møte og hjelpe disse barna (Killén 2012, 13). Barn som er utsatt for vold er svært sårbare og er helt avhengige av hjelp og bistand fra andre voksne, for at de skal få mulighet til å få endrede eller nye og trygge oppvekstvilkår. Barneverntjenestens oppgave er kompleks og det kreves en høy faglig kompetanse hos de ansatte for at barna skal få den rette hjelpen. Barn som er utsatt for vold kan ha mange uttrykk, og ofte et språk som er vanskelig å forstå. Disse barna opplever ofte å streve i hverdagen, og veien til hjelp kan for noen være lang (Jørgensen og Lillevik 2016, 191). Jeg vil i denne oppgaven ta for meg *forståelsen av voldsutsatte barn* og se på *hvordan barneverntjenesten kan møte barna* i slike saker.

1.1 Tema og problemstilling

For å kunne arbeide med barn utsatt for vold er det viktig å ha god innsikt og forståelse for hvilke prosesser barnet kan gå igjennom, og ikke minst hvilke konsekvenser volden kan ha for barnets fysiske og psykiske helse. Det er først når man har denne forståelsen at man kan ha en god tilnærming til barnet som sikrer kvalitet og gode vurderinger i det arbeidet som blir gjort (Kvelling 2010, 24). Jeg har valgt å ha to hovedfokusområder hvor jeg først tar for meg *barnet* og hvilke konsekvenser det kan få for barn å leve under slike forhold. Videre vil jeg ta for meg barnevernpedagogens rolle, og hva som kan være viktig å ha med seg i møter med barna. Når jeg omtaler barnevernspedagogen baserer det seg i utgangspunkt på en saksbehandlers ståsted i barneverntjenesten, da det er her jeg henter egen erfaring fra. Deler av oppgaven retter seg mot barneverntjenestens arbeid. Jeg har på bakgrunn av dette kommet frem til følgende problemstilling;

Hvilken kunnskap bør barnevernspedagogen ha med seg i møte med voldsutsatte barn?

1.2 Avgrensninger og oppgavens oppbygging

Vold i nære relasjoner er et omfattende og stort tema, og på grunn av oppgavens omfang har det vært nødvendig for meg å konsentrere meg om deler av dette feltet som kan løfte kvaliteten i barnevernpedagogens tilnærming. Når vi ser på voldsbegrepet kan dette omhandle både fysisk og psykisk vold i mange ulike former. I denne oppgaven har jeg valgt å se på fysisk vold rettet mot barn, og barn som vitner til vold mellom dets nære omsorgspersoner – og da særlig mellom foreldre/steforeldre. Det viser seg at skadevirkningene av å vitne til vold er like alvorlige som å være direkte utsatt (Gamst 2011, 99). Når jeg i denne oppgaven bruker begrepet ”barn” vil det si barn og unge i alderen 0-18 år. Dette er den største hovedgruppen av barn barneverntjenesten arbeider med, og siden denne oppgaven skal rette seg mot dette arbeidsfeltet vil det være mest relevant. Barneverntjenestens mandat omfavner også eldre ungdom, som får tilbud om ettervern, noe jeg har valgt å ikke ta for meg. Allikevel vil deler av oppgavens teorifokus være gjeldende også for denne gruppen.

I denne oppgaven vil jeg starte med å definere hva vold er, etterfulgt av en kort introduksjon til hvordan lovverket rammer inn bruk av vold. Videre følger et kapittel som tar for seg omfang og oppmerksomhet, hvor utbredt er voldsbruken i Norge og hvilken plass har problematikken i samfunnet vårt. Når man skal tilegne seg kunnskap om voldsutsatte barn anser jeg det som viktig og også sette seg inn i hvordan samfunnet forholder seg til tema, for å vite noe om hvordan barnet ellers kan bli møtt. Videre redegjør jeg for ulike strategier, mekanismer og konsekvenser som forekommer hos voldsutsatte barn. I siste del av oppgaven ser jeg på hvordan man som barnevernspedagog kan møte disse barna på en god måte, hvor jeg belyser traumebevisst omsorg og den dialogiske samtalemotoden. Til slutt har jeg valgt å trekke frem ulike dilemmaer som kan oppstå i arbeidet.

2.0 Hva er vold

World health organisation (WHO) definerer vold som forsettlig bruk, eller trussel om bruk, av fysisk makt eller tvang, rettet mot en selv, andre enkeltpersoner eller en gruppe, som enten resulterer i, eller har høy sannsynlighet for å resultere i, død, fysisk eller psykisk skade, eller mangelfull utvikling (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, ukjent dato).

2.1 Lovverket

Barn i Norge har et sterkt formelt rettsvern som skal verne dem mot vold og overgrep. Det er en rekke lovbestemmelser som viser til ivaretagelsen av barns fysiske og psykiske helse.

Blant de mest aktuelle lovparagrafene har vi følgende;

Lov av 17. Mai 1814 Kongeriget Norges Grundlov (grunnloven) § 104 som omhandler hensynet til barnets beste i avgjørelser som retter seg mot barnet, samtidig som den omhandler barnets krav på respekt for sitt menneskeverd.

Lov av 22. Mai 1902 Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) § 219 som omhandler straff for utøvelse av vold i nære relasjoner.

Lov av 8. April 1981 nr. 7 Lov om barn og foreldre (barneloven) § 30 om forbud mot bruk av vold og skremmende eller plagsom atferd.

FN's konvensjon om barnets rettigheter av 20. November, 1989 (barnekonvensjonen) Artikkel 19 om beskyttelse av barn mot alle former for fysisk eller psykisk vold.

Lov av 17. Juli 1992 Nr 100 om barneverntjenester (barnevernloven) §1-1 om å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår.

3.0 Omfang og oppmerksomhet

Ifølge NOVA's rapport nr 5/16 om vold og overgrep mot barn og unge har 21 % opplevd fysisk vold fra minst en av foreldrene i løpet av oppveksten. Når det var snakk om å være vitne til eller overhøre vold mellom foreldre var det 8 % som oppga slike erfaringer.

Rapporten baseres på en landsomfattende undersøkelse av avgangselever ved videregående skole (Mossige og Stefansen 2016, 9). På Bufdirektoratets hjemmeside anslår de at om lag 5-15 spedbarn i året utsettes for slik vold at de pådrar seg shaken baby syndrome, og at 5 spedbarn i året dør av slike skader (Barne-, ungdoms-, og familiedirektoratet, 2016).

I løpet av de siste 10 årene er det 33 barn i Norge som har blitt drept, 27 drept av sine foreldre og 6 av barna døde som konsekvens av grov mishandling. Flere av disse sakene innebærer alvorlig systemsvikt. Selv om barns muligheter for å snakke om vonde hendelser har blitt

bedre de siste årene er det fortsatt tendenser til bagatellisering og undertrykkelse av slike oppvekstvilkår. Gamst trekker frem et skifte mellom 1980 årene og 1990 årene, hvor fokuset endret seg fra ”tiende” til ”talende”. Faglig kompetanse på vold mot barn ble betraktelig hevet, og det ble opprettet en rekke tiltak som i større grad skulle sikre at barn som levde med stress og traumer skulle få hjelp og støtte. (Gamst 2011, 21-22). I justis og beredskapsdepartementets handlingsplan (2014-2017) om vold i nære relasjoner beskriver de problematikken som et folkehelseproblem.

3.1 Jeg tenker nok du skjønner det sjøl

”Jeg tenker nok du skjønner det sjøl” svarte Christoffer på spørsmål om hvor alle skadene hans kom fra. Jon Gangdal skriver i sin bok om Christoffers historie (2010) at Christoffers atferd opplevdes for mange som utfordrende, og flere hjelpeinstanser ble involvert for å finne ut hva som kunne bedre situasjonen. Han ble utredet for ADHD og ble satt på medisinering – en medisinering som ikke viste seg å ha effekt. Han har stadig flere skader på kroppen han ikke klarer å forklare hvor kommer fra. Christoffer blir funnet død i sin egen seng med et 17 cm langt kraniebrudd og en blodig papirbit i halsen. Han ble bare 8 år gammel (Gangdal 2010, 98-157). Christoffer saken er en av de mest alvorligste mishandlingssakene vi har hatt i Norge, og det var ingen som meldte til barnevernet.

I likhet med Christoffer har mange barn som er utsatt for vold en væremåte eller en ”atferd” som kan være uforståelig, og vanskelig å håndtere.

Altfor mange barn og unge opplever at vi voksne sjelden reagerer før de blir vanskelige – for oss. Barn som roper om å bli sett, elsket og forstått forteller at de møtes med konsekvenser, straff og atferdsprogrammer, eller med en diagnose: *ADHD, angst, depresjon, atferdsvansker*. Barna har mange fortellinger om voksne som bare forholder seg til det ytre, og ikke forstår at atferd er et *språk* (Thorkildsen 2015, 15).

Vold i familien er et tabuisert tema, og på bakgrunn av dette er det store mørketall. Det er mange som ikke tror at slikt skjer, og dermed heller ikke ser tegn som kan avsløre volden. Mange barn opplever å gi små hint av deres opplevelser i hjemmet, og når vi ikke er innstilt på at volden kan forekomme i de familiene som er rundt oss, vil vi heller ikke oppfatte det barnet prøver å fortelle. Vold skjer i alle samfunnslag. Tabu-”konsekvensen er at barn, unge og voksne får en forståelse av at barnemishandling ikke skal avsløres eller snakkes om.

Dermed kan et barn leve alene og ubeskyttet i årevis med sine ubearbeidede erfaringer” (Søftestad og Aschjem, 16).

I lys av historien om Christoffer, men også mange andre barn som lever med vold er det viktig å få kunnskap om hva barnets signaler er et uttrykk for. Slik jeg forstår det må vi i økende grad flytte fokuset fra det vi ser rett foran oss, det åpenbare, til det som ligger bak.

4.0 Tilknytningsteori

Hvor mye et barn kan tåle, og hvordan det håndterer store påkjenninger er individuelt, og avhenger av tilknytning til foreldre eller andre personer som har fulgt barnet i oppveksten. Gjennom hele livet skal vi mennesker knytte ulike følelsesmessige bånd til de menneskene som tar del i livet vårt. Helt fra den dagen menneskebarnet blir født vil tilknytningen til dets næreste omsorgspersoner ha innvirkning på hvordan det senere skal håndtere livets prøvelser. Tidlig samspill vil påvirke de relasjoner vi danner oss senere i livet og hvordan vi forholder oss til oss selv. John Bowlby (1907-1990) som sees på som tilknytningsteoriens grunnlegger beskrev tilknytningen med ”fra vugge til grav” (Wennerberg 2010, 11).

I tilknytningsteorien sees det på fire ulike tilknytningsstiler som karakteriserer barnets bånd til omsorgspersonene. Ut ifra dette vil barnet ha ulik tilknytningsatferd, som i hovedsak er lettest å identifisere i stressede situasjoner. Det fremkommer som oftest der barnet er i behov av beskyttelse og trygghet.

I følge Bowlby har tilknytningsatferd som funksjon å holde barnet nær nok omsorgspersonen til at sannsynligheten øker for at det skal bli beskyttet i situasjoner som oppfattes som farlige. Tilknytningsatferd regulerer nærhet og distanse til omsorgspersonen (Killén 2012, 118).

4.1 Tilknytningsstilene

Tilknytningssystemet er et biologisk behov, og barnet kan ikke velge å *ikke* knytte seg til dets omsorgsgivere. Det finnes derimot ulike former for tilknytning. Mary Ainsworth som arbeidet tett med Bowlby så på tidlig samspill mellom mor og barn. Gjennom hennes forskning og

observasjoner viste det seg at tilknytningen kan beskrives gjennom ulike mønstre. I dag deler vi tilknytningssystemene inn i fire; Trygg tilknytning, Utrygg men organisert tilknytning (1. Unnvikende, 2. Ambivalent) , og desorganisert tilknytning (Broberg, Almqvist og Tjus 2006, 102-106).

Et barn med trygg tilknytning vil bruke omsorgsgiverne som en ”trygg havn” som det kan komme tilbake til for å søke trygghet ved behov. Med denne vissheten om at omsorgsgiver vil ta imot barnet og støtte det ved opplevd utrygghet, ruster dette barnet i sine muligheter til å kunne utforske verden. For de av barna som har en utrygg tilknytning vil ikke ”havnen” ha den samme funksjonen, fordi de ikke kan stole på at de vil bli beskyttet. Når vi snakker om utrygg/unnvikende tilknytning vil ikke barnet vise noe behov for beskyttelse. Barn som utvikler unnvikende tilknytning har ofte samspillserfaringer som bygger på at omsorgsgiver misliker barnets behov for å søke følelsesmessig trygghet, og at det fra omsorgsgiverens side kan oppleves som unødvendig ”klenging”. Barnet vil derfor opprette en strategi om å unngå dette for å oppnå den nærheten de har behov for. Når det kommer til Utrygg/Ambivalent tilknytning bærer barnet erfaringer av at samspillet skjer på den voksnes premisser, og det er i liten grad at barnet selv får signalisere dets behov. Dette kan føre til at barnet blir svært passivt, eller at det iherdig tvinger igjennom omsorgsgivers oppmerksomhet (Broberg, Almqvist og Tjus 2006, 102-106).

4.2 Desorganisert tilknytning og traumer

For barn som er utsatt for vold i nære relasjoner ser man ofte at de utvikler et desorganisert tilknytningssystem. Omsorgsgiveren som skal være barnets base for trygghet er på samme tid barnets største trussel. Barnet blir trukket mot omsorgsgiver, men på samme tid oppstår barnets følelse av frykt. Psykologisk sett vil dette være en vanskelig oppgave for barnet å organisere, og dets bilde av omverden vil kunne være uforutsigbart og skremmende. Barnet vil på bakgrunn av dette få et sterkt signalsystem, som igjen kan være vanskelig for omsorgsgiver å forstå. ”De viser usikkerhet med hensyn til hvordan mor vil respondere, og lever med en følelse av håpløshet og raseri. De oppfatter seg selv som uelskede, avviste og onde” (Killén 2012, 127).

Barn med en av de to utrygge tilknytningsstilene viser en forhøyet sårbarhet i forhold til barn med trygg tilknytning, dersom de skulle oppleve traumatiserende hendelser. Når det kommer til barn med desorganisert tilknytning vises denne koblingen desto sterkere. Det som oppleves som et traume for ett barn, trenger ikke nødvendigvis å oppleves traumatiserende for et annet barn (Wennerberg 2010, 125-128). Jørgensen og Lillevik (2016, 187) referer til Lilleviks (2015) beskrivelse av hva et traume er; "...et traume oppstår dersom personen har opplevd en enkelthendelse eller en serie med hendelser som er av en slik art at personen ikke kan integrere denne erfaringen og samtidig opprettholde tillit til at verden er trygg og forutsigbar".

Barndomstraumer kan få alvorlige konsekvenser for barnets utvikling, både når det kommer til barnets følelsesmessige, atferdsmessige, kognitive, sosiale og fysiske funksjon.

Traumatiske opplevelser integreres ikke i barnets minne på vanlig måte, men vil forbli helt eller delvis ute av bevisstheten, og kan invadere bevisstheten i form av flashbacks. Barnet kan oppleve at ulike sanseinntrykk som for eksempel lukt, smak eller hørsel kan trigge en utløsning av traumet. Den traumatiske hendelsen kan gjenoppleves som om den foregikk i nået. Slike triggere kan på ulike måter knyttes til minnet om den traumatiske hendelsen, som for eksempel en lukt som var fremtredende under voldsepisoden (Aschjem 2016, 98-99). I teorien omtales dette som posttraumatisk stressyndrom. Den alvorligste formen for barndomstraumer kalles tilknytningstraumer og foregår i relasjonen mellom barnet og omsorgspersonen. Dette går i mot tilknytningens primære funksjon som omhandler beskyttelse, og barnet vil kunne reagere med hyperaktivering og dissosiasjon (Killén 2012, 145-146).

Barn som utsettes for gjentakende traumer vil kunne bygge opp ulike strategier for å beskytte seg selv. Slike strategier kan for andre oppleves som problemskapende. Eksempler på dette kan være unngåelse av alt som kan minne om traumet, eller nummenhet og dissosiering. Dersom traumet finner sted i tidlige barndomsår sees det på som desto mer skadelig, da barnets hjerne er i stor utvikling i denne perioden. Dersom barnet utsettes for kronisk traumatisk stress vil hjernen tilpasse seg dette. "Hjerneregionen, som er involvert i aktiveringsrespons, er alltid "på". Dette gjør at barnet hyppig opplever hyperaktivering, angst, impulsivitet og søvnproblemer" (Perry et al. 199, sitert fra Killén 2012, 146). Det kroniske stresset fører også til nevrobiologiske endringer i form av økt stresshormon og adrenalin, som igjen vil ha en negativ påvirkning av regulering av følelser. Killén (2012, 99) trekker frem

viktigheten av å gi tidlig hjelp til familier i risiko- og omsorgssviktsituasjoner slik at barnet kan få større muligheter til å kunne utvikle sitt potensial.

Som tidligere nevnt vil barn håndtere opplevde traumer på ulike måter, og noen vil være mer sårbare for slike hendelser enn andre. Dette er påvirket av blant annet barnets kognitive vurdering av traumet, alder og andre forhold knyttet til familien, som for eksempel eventuelle rusmiddelproblemer og foreldres psykopatologi. Barnets tilknytning til omsorgspersonene vil være særlig avgjørende, og dersom barnet har en desorganisert tilknytningsstil vil dette innebære en forhøyet sannsynlighet for å senere utvikle psykopatologi. Det vil også være av avgjørende betydning hvordan barnet får hjelp i ettertid til å håndtere traumet (Killén 2012, 147).

5.0 Forståelse av barn utsatt for vold

Barn som er utsatt for vold opplever ofte å være alene med de erfaringer det får i hjemmet. For mange er det unaturlig å snakke med andre, både fordi de har vansker med å forstå hendelsene, men også fordi det er et usnakket og tabubelagt tema. I enkelte tilfeller vet ikke barnet at dets opplevelser går i mot normalen og dets rettigheter som barn. Barn er i behov av å bearbeide skremmende hendelser, men for at det skal være mulig må de også forstå hva som har skjedd. Barnet er på bakgrunn av dette i behov av voksne mennesker som hjelper de i denne prosessen (Broberg, Almqvist og Tjus 2006, 177). Som barnevernspedagog i møte med voldsutsatte barn er det derfor nødvendig å ha kunnskap om hva barnet lever i og hvordan barnet blir påvirket. Når vold mot barn blir avdekket er det viktig å sørge for at de får rett hjelp, og da må vi vite hva det er de trenger (Kvælle 2010, 24).

5.1 Barnets handlingsstrategier, Carolina Øverliens studier

Jeg har i denne delen av oppgaven valgt å se på Carolina Øverliens studier om barn som opplever vold i hjemmet. Hun har forsket på barn og vold i nære relasjoner i en årrekke og er fil. dr. og forsker II ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Studien omfatter 25 barn og unge i alderen 18-20 år som forteller om sine historier og relevant forskning på feltet (Øverlien 2012, 9-13).

Når barn lever med vold i hjemmet er det ikke bare selve voldshendelsen som har en påvirkning på barnets helse og hverdagssituasjon. Både før, under og etter volden er barnet aktivt handlende, og vil benytte seg av ulike strategier for å beskytte seg selv og eventuelt andre familiemedlemmer mot nye voldshendelser. Disse strategiene kan for barnet være helt nødvendig for å sikre eget eller andres liv og helse. Barnets handlinger bærer også i mange tilfeller preg av å sette seg selv i stor risiko og fare. Selv om barna handler og tar ansvar er det viktig å ta med seg at barna også er redde og sårbare (Øverlien 2012, 116-118).

5.1.1 Forebygge og dempe

Mange av barna fra Øverliens studier har erfaringer med at volden er gjentakende, og vil på bakgrunn av dette planlegge og legge til rette for at ny vold ikke skal finne sted. For de av barna som vitner til at pappa er voldelig med mamma, handler ofte de rolige periodene om å ”passe på mamma”. De holder seg våkne helt til mamma har lagt seg, og de tar med seg venner hjem på besøk for å minske risikoen for at noe skal skje. Mange dikter også opp ulike fysiske plager, for å slippe skolen så de kan være hjemme å passe på. Flere av barna er av den oppfatning at deres nærvær reduserer risikoen for nye voldshendelser, i tillegg til at de får en viss følelse av kontroll (Øverlien 2012, 104-108). Ved siden av forebyggende strategier, vil barnet også forsøke å ”dempe” spenningen i situasjoner de opplever som voldsutløsende. Blant annet så nevnes det i studien at noen av barna ”spiller på lag” med pappa, for å unngå at han skal bli ytterligere provosert, eller å avlede pappa med å si ”kom hit” (Øverlien 2012, 109-111).

5.1.2 Under volden

De fleste barna i studien uavhengig av alder og kjønn forsøkte å avverge volden ved å gå i mellom foreldrene, fysisk eller verbalt (Øverlien 2012, 119). Andre strategier gikk på å beskytte seg selv og eventuelle søsken, ved å distansere seg fra hendelsen. Noen av barna låste seg inne på soverommet, badet, eller valgte å sette lyd på ørene. Andre distanserte seg fysisk ved å gå inn i et annet rom, men med lytter øre for og til dels oppleve en viss grad av kontroll. Studien viste at eldre søsken utelukkende tok vare på yngre søsken, ved å trøste, støtte og forsøke å trygge (Øverlien 2012, 126).

5.1.3 Etter volden

Dette er sårbare barn som målrettet tar på seg svært belastende oppgaver for å overleve hverdagen. De bærer et ansvar som ingen små mennesker bør måtte ha på sine skuldre. Til tross for at de bare er barn er det mange som forsøker å støtte og trøste mor i etterkant av en voldshendelse, og tar på seg en ”voksenrolle” ovenfor en forelder som i mange tilfeller ikke er i stand til å fylle denne rollen selv. Ofte vil barnet miste store deler av sin egen barndom fordi det må passe på familien. Mens andre barn er ute å leker, må det voldsutsatte barnet passe på at volden uteblir, dempes, eller i det minste være en støtte (Øverlien 2012, 139). Et av Øverliens hovedfunn i denne studien var at barn ikke ”vitner” til vold. De hører, ser, føler, lukter – og handler (Øverlien 2012, 204).

5.2 Konsekvenser av vold i nære relasjoner

Som tilknytningsteorien viser vil barnets tilknytning til omsorgspersonene ha en innvirkning på barnets sårbarhet for å utvikle senere skader. Noen barn vil være mer utsatt enn andre og barnets resiliens vil også spille en rolle (Kvello 2010, 44).”(...) definisjonen av resiliens sentreres rundt tre forhold: god utvikling hos høyrisikobarn, å bevare kompetanse under stress, og å komme seg raskt og godt etter traumer (Kvello 2010, 156). Kvello skriver også i sin bok (2010) at det er nødvendig å inkludere barnets biologiske faktorer for å forklare noe av formen på og graden av barns reaksjoner på mangelfull omsorg fra foreldrene. To søsken i samme familie kan for eksempel rammes på ulike måter, til tross for at de opplever det samme.

5.2.1 Fysiske skader

Barn som utsettes for vold får både synlige og ”usynlige” skader. De vanligste synlige skadene er blåmerker eller brannsår, og i noen tilfeller også benbrudd. I de mest alvorligste tilfellene utsettes barnet for så grov vold at det kan få indre hjerneblødninger og andre hjerneskader, som kan føre til epilepsi, lammelse og utviklingshemming. (Killén 2012, 37-38).

5.2.2 Overlevelsesstrategier og forsvarsmekanismer

Barnets indre smerte, angst, hjelpeløshet og fortvilelse er konsekvenser av vold som i mange tilfeller forblir hos barnet, og kan være vanskeligere å oppdage. Skader som ikke viser seg synlige direkte etter voldshendelsen blir ofte ikke oppdaget før lang tid etter.

For at det voldsutsatte barnet skal kunne drive videre i hverdagen vil det forsøke å lage ulike strategier som gir mening til tilværelsen, og ikke minst til de uforståelige voldsepisodene. Det er disse mekanismene som i et lengre perspektiv kan føre til alvorlige psykiske plager senere i livet (Killén 2012, 37). Når barnets miljø ikke lar seg tilpasse barnet, må barnet tilpasse seg miljøet. Overlevelsesstrategier er måter barnet forholder seg på for å mestre truende situasjoner (Killén 2012, 134-135). Slik jeg forstår det går forsvarsmekanismer hånd i hånd med overlevelsesstrategiene og er en måte å beskytte seg selv på. Forsvarsmekanismer "(...) rommer et bredt spekter av komplekse psykologiske prosesser, som alle har som formål å beskytte individet mot den angst som oppstår når individet ikke klarer å finne realistiske måter å løse konflikter på" (Nielsen og Binder 2006, 85).

Hvordan barnet forholder seg til omverdenen på varierer fra barn til barn, men at det hos mange vises i form av en atferd som kan være "overdreven tilpasning" eller "utagerende". Barnet som gjenkjennes med strategien overdreven tilpasning vil bruke mye krefter på å tilfredsstille de voksne, basert på erfaringer med at de voksne er uforutsigbare. Barnet vil også gjøre hva det kan for og ikke avsløre hvor vanskelig det egentlig har det (Killén 2012, 136). Dette kan også sees i lys av Øverliens studier som er omtalt tidligere. Barnet tar på seg ansvar for å avverge eller dempe truende situasjoner. Barnet som viser en utagerende atferd er preget av sterk uro og blir som regel mer synlig enn barnet som har en overdreven tilpasning. Barn som er aggressive og har en destruktiv atferd i denne sammenheng har ofte en desorganisert tilknytning (Killén 2012,138).

Menneskets bevissthet hjelper oss i det daglige til å sortere de ulike inntrykkene vi står ovenfor, slik at vi kan tilpasse oss det miljøet vi befinner oss i. Dette er en mental prosess som gjør at vi kan oppleve mening i tilværelsen. Ulike sanseinntrykk struktureres og integreres på slik måte at vi har en opplevelse av at "dette skjer meg, jeg er her og jeg har følelser knyttet til dette". Når mennesket opplever traumatiske hendelser blir det vanskeligere å ta innover seg hendelsen, og hjernens evne til å organisere og integrere sanseinntrykkene på vanlig måte kan utebli (Wennerberg, 132-134). Dette er en psykofysiologisk prosess som kalles dissosiering,

og kan føre til at det voldsutsatte barnet ikke husker hva det er blitt utsatt for. Dissosiering er i utgangspunktet en mestringsmekanisme som skal beskytte oss i tilfeller hvor vi utsettes for så belastende hendelser at vi ikke klarer å ta innover oss hendelsen. Barnet kan reagere med nummenhet eller at det går inn i en tilstand hvor det kan miste kontakt med omgivelsene. Killén (2012, 148) beskriver det som en transelignende tilstand. Dissosiering kan også i ekstreme tilfeller føre til dissosiativ forstyrrelse (Killén 2012, 97). ”Barn som blir fjerne, fraværende eller trekker seg bort, kan ha behov for hjelp til å hente seg tilbake til her og nå, samtidig som det forsikres om at det er trygt” (Jørgensen og Lillevik 2016, 201).

Det er ikke uvanlig at barn som lever med vold i hjemmet kjenner på en følelse av skyld. Den følelsen man normalt sett bærer når man har gjort noe galt, og når man tenker at en selv kunne opptrådd på en annen måte for å forhindre det som har skjedd. Det er vanskelig for barn å skape mening i vold, men allikevel vil barnet forsøke. Der hvor barnet har størst kontroll er imidlertid over seg selv og egne tanker og handlinger. Hvis barnet klandrer seg selv for hendelsen, vil det i fremtiden kunne opptre på en annen måte – og dermed føle en viss grad av kontroll for fremtiden. Å klandre seg selv kan også være en måte å beskytte seg selv fra andre vanskelige følelser som maktesløshet, hjelpeløshet og sårbarhet. I noen tilfeller vil skyldfølelsen være forsterket i form av påvirkning fra andre (Støren, Odland og Christie 2015, 54). Som vi også ser i Øverliens studier tar barnet på seg en rolle med mye ansvar, og med det vil også veien til skyldfølelsen være kortere, fordi barnet er aktivt handlende gjennom de ulike stadiene av volden.

Benekting og bagatellisering er andre mekanismer som barnevernspedagogen vil måtte forholde seg til i møte med voldsutsatte barn. Det kan være flere årsaker til at barn vil benekte eller bagatellisere volden. Det kan blant annet komme av at barnet skammer seg, og i frykt for å bli stigmatisert vil det heller ”glemme” eller bagatellisere alvorlighetsgrad av hendelsene. Barnet kan også ha et håp om at volden skal opphøre, og en innrømmelse kan ha samme betydning for barnet som å gi slipp på håpet. Benektingen skjer både ovenfor barnet selv og hjelpeinstanser (Heltne og Steinsvåg 2011, 150-151). ”Benekting og bagatellisering kan reduseres ved at den som har ansvaret for saken, er åpen og direkte om det han eller hun vet om det som foregår i familien, og samtidig er tydelig på at hun kan noe om å bli utsatt for vold og familievold generelt” (Heltne og Steinsvåg 2011, 152).

Slik jeg forstår det er overlevelsesstrategier og forsvarsmekanismer i denne sammenheng prosesser som barnet tar i bruk i ulik grad av bevissthet for å kunne leve med vold. Overlevelsesstrategiene blir en form for selvforsvar i en ellers kaotisk og maktesløs livssituasjon. Barnevernspedagogen må ha en forståelse av at dette er vanlige strategier for barn som lever med vold i hjemmet. Slik jeg ser det vil dette bidra til at barnevernspedagogen kan utarbeide gode strategier i møte med barna som er tilpasset deres behov. Som barnevernspedagog vil det også være viktig å sette ord på tanker og følelser barnet kan bære på. Dette vil kunne lette på ”trykket”, samtidig som det kan vise at en voksen har forståelse for situasjonen barnet lever i. Forståelse kan også skape kontakt og gi barnet en grad av trygghet til å mulig fortelle mer om eller mer av hva det opplever eller bærer på. Dette kan også bidra til at barnet blir mer bevisst seg selv (Øvreeide 2009, 89).

5.2.3 Barns hemmeligheter og lojalitet når det forekommer vold i hjemmet

Ved siden av ovennevnte strategier er barn som oftest lojale ovenfor sine omsorgsgivere. På bakgrunn av dette vil mange barn som er utsatt for vold i hjemmet beskytte omsorgsgiver til tross for at de opplever skremmende og krenkende hendelser. Selv om barnet har en utrygg eller desorganisert tilknytning er det allikevel et sterkt bånd mellom barnet og omsorgsgiver. Barnet kan bruke krefter på å bevare ”hemmeligheten”, og vil for resten av verden forsøke å skape et godt bilde av omsorgsgiveren og forholdene hjemme. I noen tilfeller hvor vold i hjemmet blir avdekket, vil det komme overraskende på andre mennesker fordi barnet har klart å skjule realiteten. Killén (2012, 152) beskriver barns evne til å tildekke som grenseløs. Barnets moralutvikling vil påvirkes fordi det lærer at det ”gode” er å tildekke det ”dårlige” (Killén 2012, 152).

Gjennom egne erfaringer fra samtaler med barn har denne lojaliteten i flere tilfeller vært det aller tydeligste som kommer frem. Barna er opptatt av å si at ”mamma er snill” eller lignende. Der hvor det er mistanke om vold bruker barnet store krefter for å benekte bekymringen. I andre tilfeller kan barnet komme til å bekrefte volden, for å så trekke det tilbake. Som barnevernspedagog er det viktig å være klar over disse mekanismene. Dersom et barn endrer på sin beskrivelse trenger det ikke bety at barnet har løyet eller ikke snakker sant, men at mekanismene som inntreffer er så sterke at barnet ikke klarer å bære historien sin eller stå i den forklaringen det har fortalt.

5.2.4 Andre konsekvenser av vold

Barn som utsettes for vold kan ha det vondt på mange måter, og skadene kan være langvarige og vanskelig å leve med. Barnets fungering blir påvirket i ulike sammenhenger og kan etter hvert utvikle seg til å bli en ond sirkel som svekker deres fungering i flere lag. De kan ha vansker med å knytte seg til andre, eller motsatt – at de ukritisk søker og klynger seg til mennesker de ikke kjenner (Broberg, Almqvist og Tjus 2006, 165). Naturligvis vil dette spille en stor rolle i barnets daglige liv, når vi som mennesker omgås andre til daglig i form av skole, barnehage, jobb eller lignende. Depresjon og lavt selvbilde er andre konsekvenser som forekommer, da barnet heller ikke får dekt deres behov emosjonell omsorg og støtte fra omsorgsgiverne (Killén 151). Ut ifra egne erfaringer i møte med voldsutsatte barn er dette konsekvenser som har en innvirkning på barnet i sosiale sammenhenger. Det påvirker deres evne og mulighet til å bygge trygge relasjoner utenfor hjemmet, noe barnet er i særlig behov av. Barnets bilde av en utrygg verden opprettholdes.

Barn som utsettes for fysiske overgrep eller vitner til vold har en forhøyet sannsynlighet for å utvikle psykiske lidelser i voksenårene. Ved siden av ovennevnte vansker har voldsutsatte barn en økt sannsynlighet for å pådra seg angstforstyrrelser, suicidal atferd, spiseforstyrrelser, personlighetsforstyrrelser og utfordringer knyttet til rusmisbruk (Killén 2012, 58-59).

Forskning antyder at jo nærmere overgriper forhold er til barnet, jo større er de psykiske problemene. Jo tidligere overgrep innledes, jo større problemer. Det er også dokumentert at jo mer alvorlig overgrepet er, desto større er sannsynligheten for psykiske forstyrrelser i voksen alder (Mullen et al. 1996, Ferguson, Horwood og Lynskey 1997, sitert fra Killén 2012, 59).

6.0 I møte med voldsutsatte barn, barneverntjenestens arbeid

Det er en rekke hensyn å ta når barneverntjenesten skal hjelpe barn som er utsatt for vold. For mange barn er det vanskelig å snakke med barneverntjenesten, både på grunn av lojalitet ovenfor foreldrene og andre overlevelsestrategier, men også at det som regel er helt ukjente personer det skal forholde seg til. Barneverntjenesten står i en posisjon som kan være avgjørende for barnets fremtid, og vi står i et særlig ansvar for å gjøre denne prosessen så trygg og forutsigbar som mulig. Traumebevisst omsorg er en forståelsesmåte som kan bidra til

å skape gode endringsprosesser og trygghet for barn utsatt for vold. Dette sees ikke på som en ren metode, men kan allikevel anvendes i det kliniske arbeidet (Jørgensen og Lillevik 2016, 189). Selv om barneverntjenesten ikke nødvendigvis går inn med selve behandlingen etter at det er fattet vedtak om tiltak, ser jeg på dette som gode verktøy å ha med seg i møte med barna.

Et annet viktig aspekt for saksbehandlere ved barneverntjenesten er barnesamtalen. De første møtene og de første samtalene kan være avgjørende for om et barn vil fortelle, eller om det lukker seg. Jeg har valgt å belyse DCM samtalem metode, som er utviklet av Kari Trøften Gamst og Åse Langballe som en del av dette kapitlet i oppgaven (Gamst 2011, 12). Vi må snakke med barna om vold, men hvordan skal vi gjøre dette på en god måte?

6.1 Traumebevisst omsorg, de tre grunnpilarene

Barnets utvikling vil stå i tråd med de opplevelser barnet har, særlig med tanke på samspillserfaringer. For barn som opplever komplekse traumer i omsorgsbasen vil dette prege deres verdensbilde - en verden som byr på alvorlige krenkelser og farer. Når barneverntjenesten skal møte disse barna, ligger det et stort ansvar i å ivareta barnets fysiske og psykiske helse, og skape trygghet. De siste årene har ny forskning på det nevrobiologiske fagområdet bidratt til økt kunnskap om barn som har opplevd traumer. På bakgrunn av dette står barnevernspedagogen i en styrket posisjon til å forstå barnet, og for å gi den rette hjelpen. Traumebevisst omsorg i arbeid med voldsutsatte barn skal skape et grunnlag for å bygge på trygghet og vekst (Jørgensen og Lillevik 2016, 186-189).

Jørgensen og Lillevik (2016, 189) trekker frem Hopper, Bassuk og Olivet's (2010) definisjon om traumebevisst omsorg;

Traumebevisst omsorg er et styrkebasert rammeverk som er forankret i en forståelse av og respons på virkningen av traumer. Den legger vekt på fysisk, psykisk og følelsesmessig trygghet for både omsorgspersonen og den traumeutsatte, og har til hensikt å skape muligheter for den traumeutsatte til å gjenoppbygge kontroll og mestring av egne indre og ytre livsbetingelser.

Som vi ser av definisjonen er det også viktig at omsorgspersonen, eller det jeg vil videre bruke i denne teksten, barnevernspedagogen, har forankret en fysisk og psykisk trygghet. Dette innebærer også at barnevernsarbeideren har en grundig forståelse av barnets opplevelser, og hvilke muligheter som foreligger for utvikling basert på barnets indre og ytre livsbetingelser (Jørgensen og Lillevik 2016, 189). Traumebevisst omsorg kan inndeles i tre ”hovedpilarer”; Trygghet, relasjon og følelsesregulering.

6.1.1 Trygghet

I denne sammenhengen handler trygghet om en opplevelse av å være trygg, noe som vil være den viktigste oppgaven for barnevernspedagogen å bistå med. Barn som er utsatt for gjentatte traumer vil kunne ha en ”utfordrende atferd” basert på at deres nervesystem har utviklet seg til å være hypersensitivt. Måten barnet uttrykker seg på kan for de menneskene som er rundt virke uforståelig. Barnevernspedagogen må i slike situasjoner ”tåle” barnets reaksjoner, og ikke handle kontrollerende eller med sanksjoner. I tilfeller hvor den voksne reagerer på en kontrollerende måte, vil barnets opplevelse av utrygghet kunne vedvare. Den voksne må ha en grunnforståelse av barnets opplevelser, og ikke minst makte å se bak atferden, eller barnets uttrykk. Barnet må få møte sensitive voksne som er tilgjengelige og skaper forutsigbarhet. Den voksne må hjelpe barnet til forstå at det som er opphavet til utryggheten hører med til fortiden (Jørgensen og Steinkopf 2013, 4).

6.1.2 Relasjon

En god relasjon kan vi knytte opp mot den første pilaren, ”trygghet”. Dersom barnet får en god relasjon til den voksne vil dette automatisk føre til en økt følelse av trygghet. ”Relasjonen og kvaliteten på relasjonen kan forstås som de følelsene og holdningene omsorgspersonen og barnet har for og til hverandre” (Jørgensen og Lillevik 2016, 191). Med det økende fokuset i barneverntjenesten angående samtaler med barn økes også muligheten for å danne en god relasjon.

Barn som har vært utsatt for vold vil også i mange tilfeller utvikle en generell mistillit til voksne mennesker, og vil på bakgrunn av dette aktivt arbeide for å holde avstand. Basert på barnets tidligere samspillserfaringer vil ”nye” mennesker som involveres i barnas liv komme

til å måtte ”bevise det motsatte”, at de er til å stole på, og at de vil støtte og trygge barnet nå og i fremtiden uavhengig av barnets følelsesuttrykk. Barnevernspedagogen må ha tålmodighet for at barnet skal kunne bruke tid på å opparbeide tillit. ”I traumebevisst omsorg blir det blant annet vesentlig å kunne møte avvisning uten å reagere med negative følelser eller handlinger ovenfor barnet” (Jørgensen og Lillevik 2016,192). Barnet handler ut ifra dets egne livserfaringer og opplevelser – et verdensbilde preget av trusler, selv om de tidligere trusselsituasjonene ikke lenger er gjeldende. Barnet må få mulighet til å erfare relasjoner som ikke innebærer voldsbruk, og basert på dette danne nye forståelsesbilder av samspill med andre, noe som kan ta lang tid.

Når vi skal se dette ut ifra en saksbehandlers ståsted i barneverntjenesten blir det vesentlig å skille på ulike relasjonelle forhold. Til daglig bygger barnet relasjoner med mennesker det tilbringer mye tid sammen med, og som i mange tilfeller vil ta del i barnets liv over lengre perioder. I møte med voldsutsatte barn bygges relasjonen på grunnlag av en yrkesrolle, som vil skille seg fra dagligdagse relasjoner. Et vanlig relasjonelt forhold bygger på å forstå *hverandre*, mens det i barneverntjenestens arbeid handler om barnets livsverden. Relasjonen vil være tidsavgrenset og med konkrete mål om å avklare barnets livssituasjon og bistå til bedring (Gamst 2011, 42). Slik jeg forstår det er det allikevel viktig å jobbe for å opprette en god relasjon til barnet, da dette fremmer trygghet. Gjentakende samtaler er et moment som kan skape tryggere rammer for barnet å uttrykke seg i, men på den andre siden må vi også bære med oss en forståelse om at det for barn som i utgangspunktet er utrygge, kan være vanskelig å få tillit i slike relasjonelle forhold.

6.1.3 Følelsesregulering

Følelsesregulering er ikke en medfødt evne, og det kreves derfor at barnets omsorgspersoner støtter og hjelper barnet til å sette ord på, og gjenkjenne følelser helt fra spedbarnsalder og videre i dets utvikling. Barnet må få hjelp gjennom et relasjonelt samspill med andre til å skape mening i det de erfarer. For barn som lever med vold i nære relasjoner vil denne støtten i å utvikle selvregulering utebli. Det vil bli vanskelig for barnet å handle rasjonelt i situasjoner som kan virke overveldende, og kognisjonen vil ikke være tilstrekkelig aktivert.

Når barnet ikke har godt nok utviklet evne til å regulere affekt, trenger det et menneske å ”koble seg på” både følelsesmessig og språklig. Barnets hjerne formes av

tidlige påkjenninger, og jo tidligere påkjenningene setter inn, desto dypere strukturer påvirkes i hjernen, og desto mer omfattende problemer kan barnet få. Dette fordi det er i de dype delene av hjernen at grunnleggende funksjoner som oppmerksomhet, aktiveringsnivå, søvn, impulsivitet og fryktrespons reguleres (Eide-Midtsand, 2010, sitert fra Jørgensen og Lillevik 2016,195).

I traumebevisst omsorg er det også en viktig faktor å skape et miljø rundt barnet som blir en motvekt til barnets avmaktsfølelse. Barnet må få en opplevelse av kontroll, innflytelse og påvirkningsmulighet. Med disse elementene vil også barnet oppleve en større grad av trygghet og forutsigbarhet. Mange av de barna som er utsatt for vold vil som tidligere nevnt kunne ha et uforståelig atferdsuttrykk i gitte situasjoner. Barnet er da i behov av en voksen som kan hjelpe barnet til å forstå årsaken til uttrykket, en voksen som kan samregulere med barnet. Dette innebærer at den voksne møter barnet på det som ligger bak uttrykket, som å snakke med rolig stemme og reflektere sammen med barnet. Samregulering er en måte å tydelig vise at barnet er ivaretatt uten kontroll og korrigerende, der barnet selv ikke makter å kontrollere egen atferd. Over tid vil barnet kunne møte tidligere opplevelser og følelser knyttet til dette på en bedre måte (Jørgensen og Lillevik 2016, 196-197).

Alle mennesker har et behov for å ha til dels kontroll over livet sitt. Når man opplever sterke påkjenninger og mister kontrollen, aktiveres det som tidligere omtalt overlevelsesmekanismer inni mennesket. For noen vil dette være utløsende for handlinger de ellers aldri kunne foretatt seg. For noen vil for eksempel vold være et sentralt middel de kan bruke for å skape kontroll, få styring og makt over indre og ytre liv (Bengtson, Steinsvåg og Terland 2004, 21-22). Det er også viktig å påpeke at ingen barn er like, og deres følelsesuttrykk vil variere. Noen barn vil ha vage tegn på uro mens andre kan ha sterke og voldsomme uttrykk. For barnevernspedagogen vil det være viktig å se bak atferden når hjelpetiltak skal inn. Når man arbeider med barn som har et aggressivt uttrykk i væremåten, er det mest åpenbare ofte å behandle denne atferden. I traumeutsatte barns tilfelle vil dette basere seg på symptom behandling, og ikke det grunnleggende elementet som forårsaker dette uttrykket, og prosessen vil gi langt mindre effekt.

I korte trekk kan vi si at traumebevisst omsorg handler om å støtte barnet gjennom de prosesser det går igjennom, akseptere og ha forståelse for årsaken til barnets uttrykk, skape trygghet og å være en stabil voksenperson som kan romme barnets følelser.

Slik jeg ser det er dette grunnleggende elementer som saksbehandleren kan implementere i sitt arbeid med voldsutsatte barn.

Broberg, Almqvist og Tjus påpeker visse svakheter ved traumeteorier, ved at de for eksempel fremhever en enkelt hendelse som årsaken til senere problemer. I mange av disse tilfellene baserer også forskningen seg på retrospektive studier, hvor den voksne som har utviklet psykiske lidelser forteller om sine opplevelser (Broberg, Almqvist og Tjus 2006, 32).

Allikevel anser jeg traumebevisst omsorg som en god forståelsesmåte når vi skal møte voldsutsatte barn – da denne omfatter ulike måter vi kan tilnærme oss barnet på en empatisk og ivaretagende måte. Barnevernspedagogen kan være mindre opptatt av årsaken til at barnet har de uttrykkene det har, og heller fokusere på å skape gode opplevelser der og da. Det som blir det viktige er å skape ytre betingelser for at barnet skal få muligheten til å ha en god fungering og det å være trygg.

6.2 Barnesamtalen

Å snakke med barn er avgjørende for å få et kvalitetssikret forståelsesgrunnlag av hvordan barnet har det, og hva barnet er i behov av (Gamst 2011, 29). Barneverntjenestens praksis i forbindelse med barnesamtaler har endret seg de siste årene, og viktigheten av dette har blitt et sentralt fokusområde. Det er blant annet opprettet ulike maler i enkelte barneverntjenester for hvordan man skal skrive vedtak eller andre viktige dokumenter, hvor barnets synspunkt alltid skal være med.

6.2.1 Når mamma blir annerledes

For å belyse hvordan barn kan utrykke seg i samtaler, har jeg valgt å trekke frem et eksempel fra egen praksiserfaring. Vi mottok bekymringsmelding vedrørende en 11 år gammel jente. I meldingen sto det at mor drakk mye og at det var mistanker om voldsutøvelse mot barnet. På bakgrunn av denne informasjonen valgte barneverntjenesten å snakke med jenta på skolen, før mor ble varslet.

En kollega og jeg treffer jenta på skolen. Basert på hennes kroppsspråk og uttalelser virker hun noe utrygg, som er forståelig når man blir møtt av to fremmede. Til tross for dette

opplever vi at jenta forteller mye om hennes omsorgssituasjon selv om det er av få ord. Hun forteller at hun pleier å stå opp alene og lager frokost og matpakke før hun går på skolen. Videre sier hun at hun kan bli sint hvis mamma er annerledes, og noen ganger må hun prøve å vekke mamma som sover på sofaen. Når mamma ikke kommer hjem som avtalt kan hun bli redd. Saksbehandler spør jenta om hva hun ville gjort hvis hun kun trylle. Da svarer jenta at hun ville tryllet frem at mamma lager ciabatta til frokost, og at mamma aldri skulle være annerledes mer. Når mamma er annerledes synes hun at det er litt skummelt.

I oppfølgende samtale har jenta med seg mormor som støtteperson. Det var mor som i dette tilfellet hadde fremmet dette ønsket. Mormor ønsker ikke å håndhilse på meg eller min kollega, og viser en tydelig misnøye ved å være i denne situasjonen. Jenta virker ytterligere utrygg og flakker med blikket, samtidig som hun hele tiden søker blikkontakt med mormor. Mormor avbryter saksbehandler ved flere anledninger for å påpeke at spørsmålene er irrelevante og at alt er normalt i familien. Saksbehandler ønsker igjen å høre hvordan jenta har det hjemme. Denne gangen var alt fint – hun fikk frokost av mamma hver dag, og det at hun tidligere hadde påpekt at mamma kunne være annerledes handlet kun om en enkelthendelse for mange år siden.

Mine to møter med denne jenta, og flere møter med mor har etterlatt spor. På bakgrunn av at jeg i dette tilfellet var student, har jeg ikke fulgt saken videre. Jeg ble preget av jentas uttalelser, og ikke minst om hvordan hun forsøkte å dekke over det hun tidligere hadde sagt nå som mormor var tilstede. Dette viser at samtaler med barn er komplekse. Hvor mange ganger skal man snakke med barnet og hvordan oppleves det for dem å snakke med fremmede mennesker om livsbetingelser de lever under hver dag. Selv om barna opplever å være redde og utrygge på grunn av foreldrene, er det de samme personene som representerer barnets trygghet. I den første samtalen med jenta ender hun hvert utsagn som setter tvil ved mors omsorgskompetanse med ”men mamma er snill altså, hun er ikke slem”. For meg blir dette et tydelig eksempel som belyser den lojalitetskonflikten barna kan komme i. Det ble også et dilemma for oss i forbindelse med hvordan vi skulle gjennomføre den andre samtalen sammen med mormor, som hadde en tydelig fiendtlighet ovenfor barneverntjenesten. Når barn har med seg støttepersoner i samtale, skal disse fungere som en trygghet og støtte. I dette tilfellet var det tydelig at støttepersonen utgjorde det motsatte for jenta. At det var mor som hadde valgt ut jentas støtteperson kan sees som uheldig i denne sammenheng. I lys av den

lojalitetskonflikten barn kan komme i, ville det være vanskelig for jenta, om ikke umulig å sette ord på at hun ikke ønsket mormor tilstede.

I ettertid har jeg undret meg over hvordan det har vært for denne jenta å fortsette livet sitt hjemme hos mamma. Var det andre måter vi kunne henvendt oss på til jenta, og hva med informasjonen hun ga som vi måtte videreformidle til mor – hvordan var det for henne? Jeg tror at for mange barn vil det å snakke med barnevernet være mer eller mindre ubehagelig uansett, spesielt de første samtalene. Hvordan skal vi da gjøre dette på best mulig måte?

6.2.2 Den dialogiske samtalemotoden, DCM

Med det økende fokuset på å snakke med barn, samt at barnets mening skal tillegges vekt kreves det at de som er ansvarlige for å gjennomføre samtalen har en god faglig og praktisk kompetanse innenfor feltet. Den dialogiske samtalemotoden, utviklet av Gamst og Langballe, er et verktøy som skal styrke fagpersonen i sitt møte med barn, og ikke minst sikre at barnets rettigheter blir ivaretatt på en skånsom og ivaretagende måte. Samtalemotoden har et sterkt barneperspektiv som gir barnet rett til å bli sett, hørt og tatt på alvor. Som det fremkommer i ”traumebevisst omsorg” trekker også Gamst og Langballe i sin metode frem ”relasjonen” som et viktig element (Gamst 2011, 115)

DCM legger fokus på at det skal stilles åpne spørsmål, slik at man fremmer en fri fortelling fra barnets side. Barnet oppfordres til å fortelle sin historie før det stilles spørsmål, og oppfølgende spørsmål skal følge barnets perspektiv. Det skal ikke stilles ledende spørsmål, og det må heller ikke legges press på barnet til å fortelle om noe det ikke ønsker eller er klar for. Det vil imidlertid være mange barn som synes det er vanskelig å fortelle fritt om vonde hendelser eller vanskelige temaer, slik at den voksne må gi støtte og hjelp til å organisere og strukturere fortellingen, samt hente frem minner. Det skal allikevel vektlegges å ikke stille ledende spørsmål. Samtalen må planlegges på forhånd med tanke på temaer, men ikke struktureres på en slik måte at det ikke gis rom for fri fortelling (Gamst 2011, 115 og 141). ”Det er godt dokumentert at informasjon som barn gir i en fri, ekspansiv fortelling gir mest pålitelig, nøyaktig og fullstendig informasjon, i motsetning til enkle svar ved direkte utspørring og krysseksaminasjon” (Gamst 2011, 140).

Kanskje det viktigste elementet i metoden er ivaretagelsen av barnet i samtalen. Den voksne møter barnet med en empatisk holdning, respekt og varme. Å skape en felles forståelse og en dialog som gir mening for begge parter er viktig, samtidig som at barnet opplever å bli anerkjent. Det er barnets perspektiv som skal fremmes.

Veien videre etter samtaler med barn kan ta mange vendinger. Barnevernproffene som utgjøres av tidligere eller nåværende barn i hjelpesystemet og som arbeider for å bedre barnevernet, vektlegger viktigheten av å gjøre avtaler med barna om hvordan informasjonen tas videre. Dersom barnets informasjon for eksempel blir videreformidlet til foreldrene uten at barnet blir gjort kjent med dette, kan det føre til at barnet lukker seg. Barnet har kanskje fortalt om den største og vondeste hemmeligheten det noen gang har båret på, noe som kan føles både lettende og tyngende for barnet. I de tilfeller hvor barnets ”hemmeligheter” blir tatt videre uten noen form for kommunikasjon i forkant med barnet, kan det oppleves som nok et svik fra de voksne, og barnets opplevelse av mangel på tillit til voksne kan forsterkes. Barnet skal ikke oppleve at barneverntjenesten jobber som ”agent” på vegne av foreldrene (Gamst 2011, 31).

Selv om barnevernspedagogen utfører barnesamtaler på en ivaretagende og teoretisk forankret metode som Gamst og Langballe viser til, er det ikke gitt at barnet vil åpne seg. Som tidligere beskrevet kan voldsutsatte barn ha tilegnet seg en rekke overlevelsesstrategier og forsvarsmekanismer, noe som kan gjøre det vanskelig eller umulig for barnet å fortelle om sine opplevelser. Basert på egne erfaringer i barnesamtaler og med dette teoretiske grunnlaget kan barnevernspedagogen allikevel tilnærme seg en forståelse av barnet og dets livsverden. I en optimal situasjon vil barnet være i stand til å sette ord på både følelser og opplevelser, men når det ikke er virkeligheten kan vi forsøke å bistå barnet. Vi kan tolke atferdsuttrykk, sette ord på det vi ser og vi kan jobbe for at barnet føler seg sett og forstått. Istedenfor å ha et ensidig fokus på å få informasjon ut av barnet, må vi la det snakke sitt eget språk – og være opptatt av barnets perspektiv for å gi barnet en god opplevelse av samtalen. Slik jeg forstår det vil dette kunne bidra til økt trygghet for barnet som igjen kan styrke relasjonen, og muligheter for barnevernspedagogen til å gjøre gode vurderinger. På den andre siden må vi også være klar over at barn i likhet med voksne kan fantasere, overdrive eller dikte opp historier, noe som også kan føre til en feiltolkning av situasjonen (Gamst 2011, 29).

6.3 Dilemmaer i arbeid med voldsutsatte barn

Barnevernspedagogen skal utøve skjønnsbaserte vurderinger, og i mange tilfeller er det vanskelig å foreta de ulike avveiningene fordi det kan oppstå konflikter mellom de ulike hensynene i en sak. Vi skal forholde oss til både foreldre, barn, og lovverket.

Ut ifra egne erfaringer fra barnesamtaler når barneverntjenesten er i en undersøkelse, har jeg blitt opptatt av om det å snakke med barn ”bare” er greit. I lys av det praktiske eksemplet jeg tidligere har trukket frem ser vi at en slik samtale kan bidra til at barnet endrer sin historie. Det kan tolkes dithen at hun er engstelig over hvilke konsekvenser de tidlige uttalelsene kan få for livssituasjonen videre. Når også mormor har en fiendtlig holdning ovenfor barnevernet blir det vanskelig for henne å kunne uttrykke seg fritt, fordi hun er i behov av støtte fra familien. Det vil naturlig nok være individuelle forskjeller hos barn med tanke på hvordan de opplever å snakke med barnevernet. For noen oppleves samtalene som belastende, og da må vi foreta en avveining om hvor mye inkludering av barnet som er hensiktsmessig.

Som voksne stiller vi store krav når vi ber barn snakke om sin hverdag. Som saksbehandler i barneverntjenesten er det viktig å reflektere rundt hva barnesamtalen kan ha av betydning for barnet (Gamst 2011, 30). Saksbehandler har et særlig etisk ansvar for at alle barnesamtaler ivaretar barnets behov for trygghet, både under og ikke minst i etterkant av samtalene. Dette er et dilemma saksbehandler kontinuerlig må avveie, da tid kan oppleves som et knapphetsgode i mange barneverntjenester.

I samtaler med barn er det viktig å tilrettelegge samtalen ut ifra barnets alder og modenhet. Barn er ekstra sårbare, da de ikke har samme forutsetninger som voksne for å vurdere hvilke konsekvenser som kan forekomme av det de forteller. Etter barnevernloven § 6-3 har barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, rett til å informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelser i sak som berører han eller henne. Barnets mening skal også ilegges vekt. Gamst (2011, 30) trekker frem at det må være en balansegang mellom barns rett til å uttale seg, og de påkjenningene man kan utsette barn for ved å trekke dem inn i noe som kan få alvorlige konsekvenser for deres liv. Å foreta en slik avveining vil i mange tilfeller være vanskelig for barnevernspedagogen, da man ikke kan forutse hvordan barnet vil ”stå i” prosessen.

Mange barn kan føle seg presset av foreldrene til og ikke fortelle, eller til å fortelle en versjon av hverdagen som er konstruert av de voksne. Barnet står i en vanskelig lojalitetskonflikt, og det kan være svært belastende for et barn og utlevere foreldrene sine. Barnet skal ikke føle seg presset til å fortelle noe det ikke ønsker selv og når barnet først har valgt å fortelle er det viktig at barnet får beskyttelse og ivaretagelse (Gamst 2011, 30). I de tilfeller hvor barn velger å fortelle om sine opplevelser har den voksne et ansvar for å anvende informasjonen på en måte som ikke utsetter barnet for ytterligere fare. Flere av Barnevernsproffene forteller at de har opplevd økt spenning og ny vold etter at foreldrene er blitt gjort kjent med deres fortelling, og at det ikke i tilstrekkelig grad er satt i gang tiltak for å hindre dette (Mevik og Edvardsen 2016, 59-60).

Når det foretas en undersøkelse i regi av barneverntjenesten vil prosessen kunne være uforutsigbar, og i mange tilfeller kan det ta lang tid før det fattes vedtak som skaper den endringen barnet har behov for. Dette særlig hvis det gjelder tvangsvedtak, som også må gjennom fylkesnemndas saksbehandlingsgang (barnevernloven kapittel 4). I tilfeller som dette vil barnet måtte avvente svar om viktige aspekter angående fortiden. Barnet kan ha egne forestillinger om hva som skjer dersom det forteller om vold, og kan oppleve å komme i en vanskelig situasjon dersom dette ikke innfris. I noen tilfeller vil barneverntjenestens vurderinger innebære å akutt plassere barnet, noe barnet selv ikke nødvendigvis har forutsett. Konsekvensen av dette kan være at barnet blir stående igjen å føle på skyld ovenfor foreldrene og eventuelt andre søsken (Gamst 2011, 30).

Hvordan skal vi så arbeide i praksis med barn som aktive aktører i egen sak? Åpenhet er et viktig holdepunkt. I møte med barn er det viktig å hjelpe barnet til å få en forståelse av barneverntjenestens arbeid. For saksbehandleren vil det være viktig å være åpen med barnet, slik at det i minst mulig grad kommer overraskende momenter senere i saksgangen som virker belastende på barnet. Barnet må kunne gi, men også få informasjon og oppleve å bli tatt på alvor, på lik linje som de voksne (Gamst 2011, 31). I dette ansvaret om å være åpen med barnet om at barnets informasjon vil kunne bli tatt videre følger det også et dilemma. Kanskje har barnet et behov for å snakke om sine opplevelser, men på samme tid et behov om at informasjonen får bli der det blir fortalt. ”Formidling av barnets informasjon bør skje i overensstemmelse med barnet” (Gamst 2011, 31).

Selv om det i hovedsak er barna vi jobber for i barnevernet har også foreldrene ulike rettigheter, og i forbindelse med ovennevnte kan barnas og foreldrenes interesser komme i konflikt. Et barn som har fortalt om vold hjemme vil i mange tilfeller ikke ønske at foreldrene skal bli gjort kjent med dette. Erfaringsmessig vil det i mange tilfeller heller ikke gagne sakens prosess når det angår den tidlige fasen i en undersøkelse. Barn som blir informert om at foreldrene vil få vite hva de sier til barnevernet vil i mange tilfeller stenge av og holde informasjonen for seg selv. Som vi ser av Øverliens studier - at barna er redde for represalier, ser jeg dette som en naturlig konsekvens. I Lov av 10. Februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven) § 18 sies det at en part har rett på å gjøre seg kjent med sakens dokumenter. Jf. Forvaltningsloven §2, er en part i en sak der avgjørelser retter seg mot denne personen, eller som saken ellers direkte gjelder. I de fleste tilfeller i barnevernssaker vil derfor foreldre være parter i saken, og ha rett til innsyn i sakens dokumenter.

7.0 Avslutning

Jeg har i denne oppgaven sett på hvilke konsekvenser som kan forekomme hos voldsutsatte barn, og ulike verktøy barnevernspedagogen kan bruke i møte med disse barna. For å få svar på problemstillingen *hvilken kunnskap bør barnevernspedagogen ta med seg i møte med voldsutsatte barn* har jeg sammenfattet teori som belyser fagfeltet. Gjennom dette får en et bilde av de prosessene som skjer når et barn blir utsatt for vold og hvilket behov traumeutsatte barn kan ha for å oppleve trygge relasjoner og voksne som møter de på en ivaretagende måte. Jeg har trukket frem Øverliens studier om barns strategier, fysiske og psykiske konsekvenser og tilknytningsteori med særlig fokus på desorganisert tilknytning og traumer. Når barnevernspedagogen innehar denne kunnskapen øker sjansene for at barnet blir forstått, som igjen vil gi et bedre vurderingsgrunnlag for hva barnet er i behov av. I andre del av oppgaven belyste jeg teori om traumebevisst omsorg, den dialogiske samtalemotoden, og til slutt noen dilemmaer som kan oppstå når barn er aktive aktører i en barnevernssak. Voldsutsatte barn er i behov av å bli møtt med empati, anerkjennelse og voksne som ”tåler” barnets uttrykk. I en barnevernssak kan det oppstå ulike interessekonflikter, og barnevernspedagogen må foreta individuelle vurderinger som fremmer ivaretagelse av barnet. Det finnes mye litteratur om vold i nære relasjoner, og det som ble tydeligst for meg gjennom denne prosessen var at fellesnevneren er å skape trygghet.

Litteraturliste

- Aschjem, Øivind. 2016. "Ingen barn er usynlige". I *Hvis klær kunne fortelle, om forståelse og handlekraft i møte med barn utsatt for vold og overgrep*. Red. Siri Søftestad og Øivind Aschjem. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. 2016. *Barn utsatt for vold i familien*.
https://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Vold_og_overgrep_mot_barn/Barn_utsatt_for_vold_i_familien/
(09.04.2017)
- Bengtson Mette, Per Øystein Steinsvåg og Hans Terland. 2004. *Ungdom bak volden, forståelse og behandling av ungdom med volds- og aggresjonsproblemer*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Broberg Anders, Kjerstin Almqvist og Tomas Tjus. 2006. *Klinisk barnepsykologi, utvikling på avveier*. Bergen: Fagbokforlaget A/S
- FN's konvensjon om barnets rettigheter av 20. November, 1989 (barnekonvensjonen)
- Gamst, Kari Trøften. 2011. *Profesjonelle barnesamtaler, å ta barn på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget A/S
- Gangdal, Jon. 2010. *Jeg tenker nok du skjønner det sjøl, historien om Christoffer*. Oslo: Kagge Forlag AS
- Gulbrandsen, Liv Mette. 2006. *Oppvekst og psykologisk utvikling – Innføring i psykologiske perspektiver*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Heltne, Unni og Per Øystein Steinsvåg. 2011. "Sikkerhetsarbeid – en integrert del av hjelpearbeidet". I *Barn som lever med vold i familien, grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Red. Unni Heltne og Per Øystein Steinsvåg. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Justis- og beredskapsdepartementet. 2013. *Et liv uten vold, handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet
- Jørgensen, Tone Weire og Ole Greger Lillevik. 2016. "Traumebevisst omsorg i arbeid med voldsutsatte barn". I *Vold mot barn, Teoretiske, juridiske og praktiske tilnærminger*. Red. Kate Mevik, Ole Greger Lillevik og Oddbjørg Edvardsen. Oslo: Gyldendal Norsk forlag AS
- Jørgensen, Tone Weire og Heine Steinkopf. 2013. *Traumebevisst omsorg, teori og praksis*.
<http://sor.rvts.no/filestore/Filarkiv/Dokumenter/Fagstoff/Barnevern/Artikkel3-Traumebevisstomsorg.pdf>

(09.04.2017)

Killén, Kari. 2012. *Sveket 1*. Oslo: kommuneforlaget AS

Kvello, Øyvind. 2010. *Barn i risiko, skadelige omsorgssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag A/S

Lov av 17. Mai 1814 Kongeriget Norges Grundlov (grunnloven)

Lov av 22. Mai 1902 Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven)

Lov av 10. Februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven)

Lov av 8. April 1981 nr. 7 Lov om barn og foreldre (barneloven).

Lov av 17. Juli 1992 nr. 100 Lov om barneverntjenester (barnevernloven).

Mevik, Kate og Oddbjørg Edvardsen. 2016. ”Barns rett til beskyttelse og medbestemmelse – med utgangspunkt i barnekonvensjonen. I *Vold mot barn, Teoretiske, juridiske og praktiske tilnærminger*. Red. Kate Mevik, Ole Greger Lillevik og Oddbjørg Edvardsen. Oslo: Gyldendal Norsk forlag AS

Mossige, Svein og Kari Stefansen. 2016. *Vold og overgrep mot barn og unge, omfang og utviklingstrekk 2007-2015*. Oslo: Velferdsforskningsinstituttet NOVA

Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress. *Vold og overgrep*.

<https://www.nkvts.no/tema/vold-og-overgrep-i-naere-relasjoner/>

(09.04.2017)

Nielsen, Geir Høstmark og Per-Einar Binder. 2006. ”Den klassiske psykoanalysens grunnbegreper: Normalutvikling og psykopatologi hos barn og unge”. I *Oppvekst og psykologisk utvikling – Innføring i psykologiske perspektiver*, red. Liv Mette Gulbrandsen. Oslo: Universitetsforlaget

Støren Torunn, Sveinung Odland og Helen Johnsen Christie. 2015. *Manual for stabilisering og ferdighetstrening etter traumatiske hendelser*. [http://www.r-bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/sof_nettet_liten_23april_2015.pdf/\\$file/sof_nettet_liten_23april_2015.pdf](http://www.r-bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/sof_nettet_liten_23april_2015.pdf/$file/sof_nettet_liten_23april_2015.pdf)

09.04.2017)

Søftestad, Siri og Øivind Aschjem. 2016. *Hvis klær kunne fortelle, om forståelse og handlekraft i møte med barn utsatt for vold og overgrep*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Thorkildsen, Inga Marte. 2015. *Du ser det ikke før du tror det, et kampskrift for barns rettigheter*. Bergen: Vigmostad og Bjørke AS

Wennerberg, Tor. 2011. *Vi er våre relasjoner, om tilknytning, traumer og dissosiasjon*.

Oversatt av Tone Johanne Arneberg. Arneberg Forlag AS. Opprinnelig publisert som

Vi är våra relationer (Stockholm: Tor Wennerberg og Stiftelsen Natur og Kultur, og Licht & Burr Literary Agency, Denmark 2010).

Øverlien, Carolina. 2012. *Vold i hjemmet – barns strategier*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Øvreeide, Haldor. 2009. *Samtaler med barn, metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS

Vedlegg

Selvvalgt pensum – Bacheloroppgave i barnevern

Thorkildsen, Inga Marte. 2015. *Du ser det ikke før du tror det, et kampskrift for barns rettigheter*. Bergen: Vigmostad og Bjørke AS

Øverlien, Carolina. 2012. *Vold i hjemmet – barns strategier*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Selvvalgt pensum - fordypningsverksted

Fylkesnemnd

Berge, Ingunn Goa. 2012. *Foreldrenes stemmer i barnevernet, hva kan bidra til et godt samarbeid mellom foreldre og barneverntjeneste etter en omsorgsovertakelse*.

Masteroppgave, Diakonhjemmets høyskole

Strandbu, Astrid og Svein Aril Vis. 2016. *Barnets deltakelse i beslutningene*. I *Beslutninger i barnevernet*, red. Christiansen, Øivin og Bente Heggem Kojan. Oslo:

Universitetsforlaget AS

Barn med to hjem – konfliktfulle samværssaker

Barneombudet. 2012. *Barnas stemme stilner i stormen, en bedre prosess for barn som opplever samlivsbrudd*.

[http://www.r-bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/barnas_stemme_stilner_i-_stormen.pdf/\\$file/barnas_stemme_stilner_i-_stormen.pdf](http://www.r-bup.no/cms/cmsmm.nsf/lupgraphics/barnas_stemme_stilner_i-_stormen.pdf/$file/barnas_stemme_stilner_i-_stormen.pdf)

(26.04.2017).

Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet. 2013. *Forholdet mellom barnevernloven og barneloven, barneverntjenestens rolle der foreldrenes konflikter går ut over barnets omsorgssituasjon*.

<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/skjema/bua/rapportering20barnevern/veileder.forholdet.mellom.barneloven.og.barnevernloven.pdf>

(26.04.2017)